

lóppmónq

Samuel Beckett
fin de partie

Lavastaja ja kunstnik
Peeter Raudsepp

Tõlkija
Mati Unt

Osades
Hamm – **Margus Grošnõi**
Clov – **Märten Matsu**
Nagg – **Volli Käro**
Nell – **Helgi Annast**

Esietendus 17. oktoobril 2020 Rakvere Teatri väikses saalis
Etenduse juht **Eili Neuhaus**

„Mitte miski ei ole rohkem päris kui mittemiski.”

Vana-Kreeka mõtleja Demokritos
Üks Beckett'i lemmiktsitaate

mis on absurditeater?

Absurd, see on võimatuna tunduv, mõistusevastane nähtus, väljend või mõte. Kuid sellest definitsioonist jääb absurditeatri lahtimõtestamiseks siiski väheks, sest mõiste sisaldab endas hoopis rohkem seoseid ja suundi.

Absurditeater erineb oma olemuselt realistlikust teatritegemisest – tegevuse eesmärgiks ei ole loo jutustamine, vaid poeetilistest piltidest koosneva mustri edastamine. Kui varem esitati inimese ja maailma vastuseisu tekstides kui üldteada tõde, siis absurditeater vaid vahendab ühe kirjaniku kõige intiimsemaid ja isiklikumaid sisekaemusi, tema enda olemise ja maailmatunnetuse viisi.

Ehkki absurditeater eirab nii psühholoogiat, peenekoelist karakteriloomet kui loo jutustamist traditsioonilises mõistes, annab see poeetilisusele vastukaaluks suurema tähtsuse. Absurditeatris on näidendi struktuur vaid tööriist, et väljendada keerukat pilti, mis näidendi käigus nõ lahti pakitakse.

Absurditeatri suurimaks väljendusvahendiks on otsing.

Publik kohtub karakteritega, kelle motiivid ja tegevused jäävad tihtipeale arusaamatuks. Selliste tegelastega on peaaegu võimatu samastuda. Mida kummalisem on nende käitumine, seda ebanimlikumaks muutuvad tegelased ka publiku jaoks ning seetõttu on keerulisem näha maailma nende vaatepunktist. Nii muutuvad aga tegelased koomilisteks ning süngetest, vägivaldsetest ja nukratest teemadest hoolimata mõjubki absurditeater koomiliselt. Absurditeater ületab nii komöödia kui tragöödia piire, kombineerides naeru ja õudust.

Absurditeater ei lähtu vaimsetest ideedest, vaid poeetilistest piltidest, ei püstita intellektuaalseid probleeme ega selgeid lahendusi, mida saaks õpetlikult kokku võtta. Absurditeatri puhul ei ole eesmärk sotsiaalkriitika nagu Brechtil – absurditeatri näidendid ei räägi poliitilisest käitumisest või ümbritsevatest faktidest ja olukordadest. Selle asemel esitatakse publikule pilt lagunenu maailmast, mis on kaotanud oma võime ühendada inimesi, kaotanud oma mõtte ja eesmärgi – see on absurdne maailm. Paljudel

absurditeatri näidenditel on ringikujuline struktuur ning nad lõppevad täpselt sealsamas, kust algasid, teistes situatsioon küll teravneb, aga lahendust ei leia.

Tegevustel, mida publik laval näeb, puudub näiv motivatsioon – tegelased on pidevas liikumises ja see, mis toimub, on väljaspool ratsionaalseid kogemusi. Publik võib küll küsida, mis juhtub järgmiseks, kuid tihti on vastuseks – mitte midagi. Selle asemel peaks aga publik küsima, mis üleüldse on toimumas ning mida näidendi tegevus kujutab.

Seega ei paku absurditeater publikule lahendusi, pigem esitatakse väljakutse moodustada ise küsimusi ning seejärel neile ise ka vastused leida – selleks, et jõuda näidendi tähenduseni. Absurdi näidend ei arene punktist A punkti B, nagu tavaliselt draamatika-reeglitele kohane, vaid nendes tekstides ehitatakse üles keerukam muster, poeetiline pilt, mida näidend väljendab. Publiku põnevus seisneb seega selle mustri, tervikpildi vaatamises või tajumises ning alles pärast eesriide sulgumist saab ta hakata avastama nähtu struktuuri ja mõju.

Nii nagu me ei saa väita, et iga laps oskaks joonistada nagu Picasso, ei ole ka tõsi, nagu oleks ilmselgelt keerukam mõelda välja ratsionaalset psühholoogilist lugu kui panna kokku absurditeatrile omaselt irratsionaalseid pildikesi. On suur vahe kunstiliselt ja draamaaliselt kehtival sidusal nõ mõttetusel ning lihtsat seosetul mõttetusel.

Seega nõuab näiliselt täieliku vabadusega meediumis kirjutamine võimet luua pilte ja olukordi, millel polegi päriselus vasteid, see tähendab – tuleb leiutada omaenda maailm omaenda loogika ja järjepidevusega, mis mõjuks samal ajal publikule siiski vastuvõetavalt. Suvalised ühildamatud asjad üheskoos mõjuvad aga lihtsalt banaalselt.

Refereeritud Martin Esslini raamatust „The Theatre of the Absurd” artiklist „The Significance of the Absurd”.

„Kes on oodanud piisavalt kaua, võib oodata
igavesti.”

iiri nobelist ja absurdist samuel beckett

(1906–1989)

Samuel Beckett oli iiri näitekirjanik, prosaist ja luuletaja, lisaks ka lavastaja. Elades suure osa oma täiskasvanueast Pariisis, kirjutas ta peamiselt prantsuse keeles, kuid tõlkis ise oma teosed ka inglise keelde. Lisaks tuntuimatele näidenditele „Godot'd oodates”, „Lõppmäng”, „Õnnelikud päevad” ja „Krappi viimane lint” on Beckett kirjutanud ka novelle („Väljavisatu”) ja romaane („Murphy”, „Molloy”, „Malone sureb”, „Nii nagu on” jt).

Samuel Becketti tõus kuulsusesse on hämmastav lugu tagasihoidlikkusest ja otsusekindlast pühendumisest kõige kasinamatele põhimõtetele, millele järgnevad tunnustus ja edu. Pikk, sale ja nooruslik, jäi Beckett alati tagasihoidlikuks ja leebeks ning ei käitunud kunagi peenutsevalt. Ning mis veel uskumatum autori puhul, kelle tööd on täidetud ängistuse, piinade ning kannatuse piirile viidud inimeste meeltesegaduses fantaasiatega – ta ise oli üks kõige tasakaalukamaid, helgemaid inimhingi. Ta oli abielus, jagas oma aega väikese maamaja ja Pariisi vahel, hoidus kirjanduslikest seltskondadest ning lävis rohkem kunstnikega. Kuid oma loomingus jäi ta kindlaks inimhinge uuringutele, otsides vastuseid kõige põhilisematele küsimustele nagu „kes ma olen?” või „mida tähendab – mina?”.

Nobeli kirjanduspreemiat andes tõi Rootsi Akadeemia välja, et Samuel Becketti looming, kasutades vorme nii romaani- kui teatrivallast, viib nüüdisinimese alanduse kaudu ülendusele. Beckett'i loomingu põhiprobleemiks on nimetatud sõnastatud olemise ja sõnastamatu olemise, sõna ja sõnatuse vahetõrget. Beckett'i näidendid räägivad tema kogemusest ajalisusega; aja muutumisega kaasnevast hävingust ja lagunemisest ning selle tõdemise traagikast; raskustest inimestevahelises suhtluses; igavesest tõelisuse otsingust maailmas, kus kõik on ebakindel ja piirid unistuste ja reaalsuse vahel nihkuvad; kõikide armastussuhete traagilisest loomusest, enesepettusest sõprussuhetes ja nii edasi. Kuid siiski on tegu palju enama kui autobiograafiaga – ta näidendid

avavad inimhingede põhiloomust ja sügavust.

Beckett'i näidendeid võib tõlgendada mitmel tasandil. „Lõppmängu” võib vaadelda kui monodraamat, kuid ka kui moraalinäidendit ühest surevast rikkast mehest. Beckett'i tegelaste kummalist psühholoogiat on korduvalt tähele pandud. Näidendi „Godot'd oodates” Pozzot ja Luckyt on tõlgendatud kui keha ja vaimu, Vladimiri ja Estragoni on nähtud tugevalt teineteist täiendavatena nagu esindaksid nad ühe isiksuse kahte poolust, teadvust ja alateadvust. Igaüks nendest paaridest, Pozzo-Lucky, Vladimir-Estragon ning Hamm ja Clov „Lõppmängust” on ühendatud vastastikuse sõltuvussuhtega – nad tahavad teineteisest lahkuda, olles pidevalt sõjajalal, kuid siiski teineteisest sõltuvuses. Selline olukord on sage abielupaaride puhul, kuid iseloomustab samuti üksikisiku sisemust kui ollakse iseendaga konfliktis.

Nii „Godot'd oodates” kui „Lõppmäng”, Beckett'i prantsuse keeles kirjutatud näidendid, on inimloomuse dramaatilised väljendused. Mõlemas näidendis puuduvad karakterid ja süžee traditsioonilises mõistes, sest näidendid tegelevad teemaga tasandil, kus ei tegelasi ega süžeed enam ei eksisteeri. Kuid vaatamata tegevuse mõttetusele ja sellele, kui väikeseks kahaneb inimese tegevusväli, jätkub ikka mehaaniline, mõttetu ja piinav askeldamine. See, mis nendes näidendites toimub, ei ole sündmus konkreetse alguse ja lõpuga, vaid nagu absurdisteatrile kohane, tüüpsituatsioon, mis jääb end igavesti kordama.

Niisiis ei ole saalomoni „kõik on tühi” mitte Beckett'i otsingute lõpp, vaid pigem algus. Ning võib-olla teeb Beckett'i püüd taandada inimeksistentsi selle kõige minimaalsematele ja üldisematele nähtudele tema loomingu hoopis laiemalt tajutavaks kui arvatakse.

Tutvustuses on kasutatud Martin Esslini raamatut „The Theatre of the Absurd” ning Jaak Rähesoo artiklit „Aupärjaga kroonitud Samuel Beckett'i puhul näiteks absurdistki rääkides” (Looming 1969 nr 12).

**„Korra proovisid. Korra põrusid. Vahet pole.
Proovi uuesti. Põru uuesti. Põru paremini.“**

Samuel Becketti tekstide lavastused eestis

1967 televalastus „**Krappi viimane lint**”,
lavastaja Mikk Mikiver, nimiosas Jüri Järvet
1973 Eesti Draamateater „**Hullumeelse päevik / Krappi viimane lint**”,
lavastaja Mikk Mikiver, nimiosas Jüri Järvet
1976 Eesti Noorsooteater „**Godot’ d oodates**”,
lavastaja Lembit Peterson
1976 Vanemuine „**Krappi viimane lint**”,
lavastaja Evald Hermaküla, nimiosas Ants Ander
1986 Eesti Draamateater „**Oodates Godot’ d**”,
lavastaja Juhan Viiding
1989 Eesti Draamateater „**Õnnelikud päevad**”,
lavastaja Juhan Viiding
1990 Eesti Draamateater „**Mis kus**”,
lavastus Becketti lühinäidenditest, lavastaja Juhan Viiding
1992 Eesti Draamateater „**Krappi viimane lint**”,
lavastaja Mikk Mikiver, nimiosas Jüri Järvet
1992 Tartu Lasteteater „**Väljavisatu**”,
lavastaja Kalev Kudu
1994 Tartu Lasteteater „**Lõppmäng**”,
lavastaja Kalev Kudu
1995 Vanemuine „**Homset ei ole**”,
(lavastus „Lõppmängu” põhjal), lavastaja Kalev Kudu
1996 Eesti Noorsooteater „**Godot’ d oodates**”,
lavastaja Ingo Normet, Lavakunstikooli XVII lennu diplomilavastus
1996 Eesti Draamateater „**Krahv Dracula sügis / Lõppmäng**”,
lavastaja Evald Hermaküla
1999 Eesti Draamateater „**Lõppmäng**”,
lavastaja Mati Unt
2003 Tallinna Linnateater „**Oodates Godot’ d**”,
lavastaja Jaanus Rohumaa
2007 Eesti Teatri Festival „**Õnnelikud päevad**”,
lavastaja Margus Kasterpalu
2010 Võru Linnateater „**Lõppmäng**”,
lavastaja Tarmo Tagamets
2010 Eesti Draamateater „**Sammumisi. Krappi viimane lint**”,
lavastaja Rein Oja
2010 VAT Teater „**...viimane lint / Saare esimene lint**”,
rühmatöö, näitejuhid-konsultandid Aare Toikka ja Rait Avestik
2019 Theatrum „**Godot’ d oodates**”,
lavastaja Markus Helmut Ilves, Lavakunstikooli XXIX lennu diplomilavastus

Sõnaseletusi

Meneteekel – piltlikult öelduna kõrgemalt tulev hoiatus läheneva ohu eest. Piiblis ootamatult ilmunud hoiatuskiri kuningakoja seinal, mis tähendas, et kuningakoda variseb kokku. („*Ja mida sa seal seina peal vahid? Meneteeklit?*”)

Menhir – menhir on esiajast pärinev inimese püstitatud samba-taoline tahumata või vähe tahutud kivirahn. („*Haua eest ära lükatud kiviplaadile. Menhirile. Kultusobjektile. Maailma teljele.*”)

Sureva Moosese pilk – vanas testamendis Moosese viimane vaade oma töötatud maa suunas, kuhu ta ei saanudki. Piltlikult öeldes miski, mille nimel oled terve elu tööd teinud, aga pole kätte saanud. („*Vaatab meie maja poole sureva Moosese pilguga.*”)

Dasein – saksakeelne sõna, mis tähendab olemasolu. See on Martin Heideggeri eksistentsialismi põhimõiste, mis tähendab inimese olemasolu viisi, mõtestatud kohalolu, mis eeldab aja ja ruumi teadlikkust (mida loomal pole), aga mitte eneseteadvust. („*Ma pole kunagi siin kohal olnud. Mul pole olnud Daseini.*”)

rakvere teater

Näitlejad – Liisa Aibel, Margus Grosnõi, Grete Jürgenson, Saara Pius, Jaune Kimmel, Ülle Lichtfeldt, Märten Matsu, Maarika Mesipuu-Veebel, Silja Miks, Madis Mäeorg, Tiina Mälberg, Anneli Rahkema, Peeter Rästas, Eduard Salmistu, Toomas Suuman, Tarvo Sõmer, Tarmo Tagamets, Elar Vahter, Natali Väli ja Imre Õunapuu

Valgustajad – Arne Maasi, Märt Sell ja Roomet Villau

Helitehnikud – Morten-Endrik Milder, Peeter Pilv ja Andres Raja

Inspitsiendid – Aune Kuul, Eili Neuhaus ja Ade Piht

Grimeerijad – Helena Lahi ja Anu Saar

Kostümeerijad – Anne Joorits ja Kaja Kupp

Rätsepad – Anne Komp, Merli Matti ja Kaja Uustalu

Puusepp – Aare Vilba

Lavatehnikud – Reio Kiviberg, Riho Lillakas, Ander Lõns, Aavo Soots, Hendrik Vilde ja Oliver

Vitskovski

Bussijuht – Tõnu Tammjärv

Lavastusala juht – Tiit Kalm

Lavastusala juhi abi – Maie Nurmoja

Juhi abi – Helle-Mall Niinemets

Korraldusjuht – Marika Tint

Turundusspetsialist – Kristjan Priks

Reklaamijuht – Kristo Kruusman

Müügiadministraator – Daisy Kull

Projektijuht – Helen Solovjev

Trupijuht – Angela Tikoft

Etendusteenistuse juht – Indrek Apinis

Raamatupidajad – Tuuli Jaansen ja Merle Siirak

Raamatupidaja-arhivaar – Mari Vitskovski

Peakunstnik – Eveli Varik

Majakunstnik – Helen Padu

IT spetsialist – Aleksander Kikkas

Digitaalkunstnik ja kujundaja – Peeter Rästas

Dramaturg-lavastaja – Urmas Lennuk

Dramaturg – Triinu Sikk

Kino osakonnajuht – Brenda Pastimäe

Kino osakonnajuhi abi – Robin Täpp

Kino teenindajad – Julia Gorjainov, Olga Kikkas, Laura Rosin ja Mariana Sindejeva

Kino projektionist – Karolin Harjus

Kino abiteenindajad – Karmen Inno, Oliver-Hannes Kurs ja Triinu Vasiljeva

Teenindusjuht – Kairi Elbashatly

Teenindusjuhi abi – Ivi Vasiljeva

Kohvikuteenindajad – Lilian Joonas, Katrin Kalamets, Katrin Kütt, Maret Kongi, Elis Kukk, Elen Lauk ja Maret Tolbuzova

Abiteenindajad – Hiie Arula, Helve Keskülla ja Siim Kroonmäe

Publikuteenindajad – Kersti Kalamets, Inge Kelk, Tiina Krutto, Önnela Carolin Maripu, Greete-Liis

Matti, Lea Naruskberg, Marje Nurmepaju, Anu Pajo, Kaire Ringo, Viive Vaab ja Ille Vent

Kokad – Reet Kalde ja Liina Orgus

Abikokad – Maie Rohesalu ja Hille Hendrikson-Suumann

Koristajad – Leena Freiberg, Valentina Galkan, Eha Keskküla ja Aniita Vaher

Majahoidja-hoovikoristajad – Toomas Aettik ja Taimi Tanning

Parkimiskorraldaja – Toomas Aettik

Loominguline juht – Peeter Raudsepp

Teatrijuht – Velvo Väli

Kavalehe koostas Triinu Sikk, kujundas Peeter Rästas

„Näed, ikka leidub midagi, mis loob mulje, nagu me eksisteeriksime.”

Ensti Etendusutuste Liit
Estonian Association of
Performing Arts Institutions

RAKVERELEV